

7. Подласый И. Д. Педагогика. – М.: Владос, 1999.
8. Приходько Д. С. Інтеграція сучасних технологій у процес вивчення та викладання іноземних мов / Д. С. Приходько // Матеріали ІХ Міжнародної науково – практичної конференції «Сучасні підходи та інноваційні тенденції у викладанні іноземних мов» (13 – 14 березня 2014р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://interconf.fl.kpi.ua/ru/node/1282>>. – Загол. з екрану. – Мова укр

Бубнів Аліна

Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Обіход І. В.

АУДІЮВАННЯ ЯК ВИД ІНШОМОВНОЇ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто сутність аудіювання як виду іншомовної мовленнєвої діяльності в контексті особливостей розвитку мовних механізмів. Проаналізовано основні рівні системи навчання аудіювання через призму комунікативно зорієнтованої методики. Висвітлено особливості структурної організації аудіювання на основі психофізіологічних механізмів аудіювання. Зроблено висновок щодо важливості формування аудитивної компетентності та вдосконалення механізмів рецептивного плану, які впливають на ефективність навчання аудіювання.

Ключові слова: аудіювання, аудіотекст, мовленнєве вміння, психофізіологічні механізми аудіювання, сприймання мовлення.

Зростаюча потреба у спілкуванні та співпраці між різними країнами світу, сучасний розвиток крос-культурної взаємодії вимагає суттєвих змін у підході до вивчення іноземної мови. Можна стверджувати, що нові тенденції у визначенні ролі і характеру розвитку системи іншомовної освіти мають глобальний, філософський характер, адже ця освіта є важливим засобом, котрий формує здатність особистості швидко адаптуватись в полікультурній і мультилінгвальній спільноті людей, бути мобільною в суспільстві, яке весь час змінюється, вести діалог культур у світі, що глобалізується навколо вирішення важливих проблем.

Пошук оптимального шляху вирішення проблем в галузі іншомовної освіти висуває на перші позиції ідею про доцільність та ефективність використання методів, які б сприяли прискореному засвоєнню мовних та мовленнєвих одиниць, зниженню мовного бар'єру та розвитку іншомовної комунікативної компетентності (ІКК). Аудіювання є органічною складовою процесу навчання будь-якої мови і невід'ємним компонентом усного мовлення, який відображає комунікативні потреби в оволодінні новою інформацією у відповідних соціальних та культурних контекстах, можливість аналізувати, відбирати та оцінювати її відповідно до інтересів слухача чи поставлених завдань.

Палітра доробку вітчизняних та зарубіжних науковців, які працюють над проблемами навчання аудіювання, дуже різнопланова. Її характеризують дослідження О. Б. Бігич (методика формування іншомовної компетентності в аудіюванні); С. В. Гапонової (навчання розуміння аудіотекстів учнів старших класів середньої школи); І. А. Круківської (використання пісень у процесі навчання аудіювання); І. П. Лисовець (інтегроване навчання аудіювання та усного мовлення); О. Б. Метьолкіної (використання ігор для навчання аудіювання молодших школярів); С. Ю. Ніколаєвої та О. П. Петрашук (тестовий контроль аудитивних умінь);

А. Г. Неділько (застосування автентичних матеріалів для навчання іноземних мов); Н. В. Харченко (аудіювання як вид мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку) та ін.

Водночас **актуальність** проблеми формування ІКК в аудіюванні зумовлюється потребою її дослідження в контексті особливостей розвитку мовних механізмів аудіювання (пам'яті, осмислення та ймовірного прогнозування): необхідно окреслити психофізіологічні механізми аудіювання, структурну організацію аудіювання, умови сприймання аудіотексту тощо. Це зумовило загальну спрямованість нашого дослідження. Крім того, актуальність нашого дослідження зумовлена соціально-економічними вимогами пошуку шляхів впровадження нових освітніх технологій і принципів організації навчального процесу в контексті підвищення конкурентоспроможності української освіти на міжнародному ринку освітніх послуг та розвитку його експорту; необхідністю розробки, реалізації, запровадження у навчально-пізнавальний процес сучасних ефективних технологій навчання аудіювання, які б сприяли переорієнтації діяльності на занятті з формальних показників на потреби розвитку особистості учнів та передбачали вдосконалення практики на основі рекомендацій науки.

Мета статті полягає в аналізі та виокремленні особливостей використання сучасних методів навчання аудіювання учнів середніх навчальних закладів.

Як зазначено в методиці навчання іноземних мов і культур [2, с. 280] аудіювання – це процес розуміння сприйнятого на слух мовлення. З точки зору психофізіології аудіювання трактується як перцептивна розумова мнемічна діяльність, оскільки, по-перше, здійснюється перцепція / сприйняття, по-друге, ця діяльність пов'язана з основними розумовими операціями: аналізом, синтезом, дедукцією, індукцією, порівнянням, абстрагуванням, конкретизацією, по-третє, відбувається виділення і засвоєння інформативних ознак мовних і мовленнєвих одиниць, реформування образу і впізнавання як результат зіставлення з еталоном, який зберігається в пам'яті [3, с. 117].

У контексті навчання аудіювання великого значення набувають різноманітні способи мислення та уявлення учнів (у вигляді звукових, зорових та тактильних образів). Відповідно до підходу нейролінгвістичного програмування (НЛП, англ.: Neuro-linguistic programming), яке застосовується в сучасній практичній психології та вивчає закономірності суб'єктивного досвіду людей через розкриття механізмів і способів моделювання поведінки та передачі виявлених моделей іншим людям [4], процес мислення – це комбінація внутрішніх образів (візуальна репрезентативна система); внутрішніх звуків (аудіальна репрезентативна система); внутрішніх відчуттів (кінестетична репрезентативна система). Використання даних теорії нейролінгвістичного програмування у процесі навчання аудіювання підвищує ефективність формування аудитивної компетенції учнів-візуалів та учнів-кінестетиків.

До визначальних рис аудіювання як виду мовленнєвої діяльності в методиці навчання іноземних мов і культур відносять наступні [2, с. 281]:

- за характером мовленнєвого спілкування аудіювання відноситься до видів мовленнєвої діяльності, що реалізують усне безпосереднє спілкування;
- за своєю роллю у процесі спілкування аудіювання є реактивним видом мовленнєвої діяльності;
- за спрямованістю на прийом і видачу мовленнєвої інформації аудіювання, як і читання, є рецептивним видом мовленнєвої діяльності (на відміну від говоріння і письма);

- форма перебігу процесу аудіювання – внутрішня, невиражена, на відміну від говоріння і письма, які актуалізуються у зовнішньому плані. Основою внутрішнього механізму аудіювання є такі психічні процеси як сприйняття на слух, увага, розпізнавання та зіставлення мовних засобів, їх ідентифікація, осмислення, антиципація, групування, узагальнення, утримання в пам'яті, умовивід, тобто відтворення чужої думки та адекватна на неї реакція;
- продуктом аудіювання є умовивід, результатом – розуміння сприйнятого смислового змісту і власна мовленнєва та не мовленнєва поведінка.

Розглядаючи психолінгвістичну характеристику аудіювання варто відзначити, що система навчання аудіювання складається з трьох рівнів [5, с. 87]. Перший рівень – елементарний, на ньому формується перцептивна база аудіювання (початковий етап навчання в середній школі: 5-6 класи), другий рівень – вищий рівень, акцент зміщено на розвиток аудіювання як виду мовленнєвої діяльності (середній етап навчання: 7-9 класи), третій рівень – завершальний, який передбачає оволодіння усним мовленням, в процесі якого учень виступає в ролі слухача (старший етап навчання: 10-11 класи).

Усі три рівні як органічні складові системи навчання аудіювання тісно взаємопов'язані між собою. Перцептивна база є основою для розвитку умінь та навичок аудіювання та формування його як виду мовленнєвої діяльності. В свою чергу іншомовне спілкування можливе лише після оволодіння основними вміннями цього виду мовленнєвої діяльності. Кожен рівень системи навчання аудіювання, з одного боку, сприяє досягненню загальної мети, тобто використання аудіювання в усному іншомовному спілкуванні, та, з іншого боку, реалізовує власну конкретну мету.

Розглянемо специфіку роботи на кожному рівні системи навчання аудіювання в контексті комунікативно зорієнтованої методики. На першому етапі формуються навички сприймання на слух та розвиток мовленнєвих механізмів аудіювання. На цьому етапі важливо, щоб становлення артикуляційних навичок та мовного слуху здійснювалось не лише з опорою на мовлення вчителя, але й з опорою на мовлення носіїв тієї чи іншої мови. На другому рівні системи навчання аудіювання формуються основні вміння аудіювання, відбувається осмислення почутого мовленнєвого повідомлення. На цей час учні вже володіють певним запасом мовних засобів та навичками їх розпізнавання на слух. Розвиток аудіювання як виду мовленнєвої діяльності здійснюється шляхом формування відповідних мовних умінь. Для здійснення останнього рівня системи навчання аудіювання необхідні наступні складові: джерело (той, хто говорить); повідомлення (текст), що передається по мовному каналу; одержувач інформації (слухач). На завершальному етапі учні вже володіють основними навичками та вміннями в галузі аудіювання, що дозволяє їм розуміти літературно-розмовне мовлення носія мови в ситуаціях повсякденного спілкування, визначати тему і мету бесіди, її основний зміст, уточнюючи при цьому значення незнайомих слів і спонукаючи до ґрунтовнішого пояснення незрозумілого [3, с. 118–119].

На основі аналізу науково-методичної літератури досліджуваної нами проблематики було визначено, що *компетентність в аудіюванні (КА)* – це здатність слухати автентичні тексти різних жанрів і видів із різним рівнем розуміння змісту в умовах прямого й опосередкованого спілкування. Складовими КА є вміння, навички, знання, а також комунікативні здібності. Першою складовою КА є *мовленнєві, навчальні, інтелектуальні, організаційні та компенсаційні* вміння [2, с. 280]. До мовленнєвих умінь аудіювання можна віднести:

- вміння виділяти в аудіотексті основну інформацію і прогнозувати його зміст;
- вміння вибирати головні факти, не звертаючи уваги на другорядні;
- вміння вибірково розуміти необхідну інформацію прагматичних текстів в опорі на мовну здогадку, контекст;
- вміння ігнорувати невідомий мовний матеріал, який не несе основну змістову наповненість і є несуттєвим для розуміння.

Нами досліджено, що на формування КА впливає рівень сформованості в учнів інтелектуальних умінь, а саме: ймовірного прогнозування, критичного оцінювання почутої інформації, поєднання у процесі слухового сприймання мнемічної та логіко-сислової діяльності, класифікації й систематизації отриманої інформації тощо. Важливу роль при формуванні КА відіграють також *навчальні вміння* (використання електронних засобів навчання), та *організаційні вміння*, наприклад самостійного учіння. *Компенсаційні вміння* аудіювання, такі як використання мовної і контекстуальної здогадок та паралінгвістичних засобів для розуміння почутого, ігнорування невідомого мовного матеріалу, несуттєвого для розуміння, входять до складу мовленнєвих умінь аудіювання.

Зауважимо, що ефективність розвитку адитивних умінь зумовлюється рівнем сформованості у школярів таких мовленнєвих навичок:

- слухових навичок сприймання й розпізнавання окремих звуків та їх сполучень у мовленнєвому потоці, а також різних інтонацій;
- лексичних навичок розпізнавання звукових образів лексичних одиниць та їх безпосереднього розуміння;
- граматичних навичок розпізнавання на слух граматичних форм і прогнозування синтаксичних структур [2, с. 281].

Прикладами декларативних знань служать *мовні знання* (фонем, інтоном, лексичних одиниць, граматичних структур тощо) та *країнознавчі знання* (культури країни виучуваної іноземної мови, зокрема фонові знання). До процедурних знань, можна віднести соціокультурні знання, зокрема мовленнєвої і немовленнєвої поведінки не носіїв ІМ у процесі аудіювання.

Комунікативні здібності аудіювання, за С. Ю. Ніколаєвою, включають адекватну реакцію слухача на пропозиції інших; вміння вислухати, не переривати співрозмовника, брати почуте до уваги; цінувати мовленнєвого партнера незалежно від ступеня своєї прихильності до нього, визнавати його чесноти; орієнтуватися в ситуації спілкування тощо [2, с. 281].

В методиці навчання іноземних мов і культур [2, с. 291] домінує твердження, що навчальним матеріалом для формування КА служать мовленнєві одиниці різних рівнів, а саме: фрази, понадфразової єдності, тексту, які опрацьовуються на певному етапі розвитку компетентності в аудіюванні.

Етап формування КА на *рівні фрази* передбачає навчальні дії, спрямовані на розуміння аудіоповідомлень, побудованих на знайомому матеріалі; сприймання аудіоповідомлення з незнайомою мовною інформацією; розпізнавання початку аудіоповідомлення та його завершення.

Етап формування КА на рівні *понадфразової єдності* передбачає навчальні дії, націлені на розуміння монологічного аудіоповідомлення, побудованого на знайомому матеріалі; мінідіалогів з визначенням характеру взаємодії співрозмовників шляхом віднесення сприйнятого діалогу до одного з відомих учням функціональних типів.

Етап формування КА на *рівні тексту* передбачає навчальні дії, які мають на меті розуміння [2, с. 291–292]:

- монологу, побудованого на знайомому матеріалі, шляхом поділу тексту на смислові частини або виділення інформаційних віх;
- діалогу, побудованого на знайомому матеріалі, із завданням визначити кількість учасників бесіди та їхні характеристики;
- зв'язного тексту, побудованого на знайомому матеріалі, з передбаченням змісту за заголовком, придумування іншого заголовка чи вибір із запропонованих варіантів найбільш прийняттого, вибір із поданих речень, які відповідають або не відповідають змісту тексту, тощо;
- зв'язного тексту, який містить незнайомі ЛО, про значення яких можна здогадатися за співзвучністю з рідною мовою (опора на здогадку, мовленнєвий досвід); за контекстом, в опорі на смислові зв'язки;
- зв'язного тексту, побудованого переважно на незнайомому матеріалі, але з виділенням спеціальних перешкод для аудіювання з метою їх подолання шляхом перепитувань, прохання уточнити сказане тощо.

На основі аналізу, систематизації та узагальнення наукових джерел ми дійшли висновку щодо доцільності виділення трьох етапів формування в учнів КА: рецептивного, репродуктивного, навчально-продуктивного.

Рецептивний етап формування КА передбачає цілеспрямований розвиток в учнів на основі рецептивних фонетичних, лексичних, граматичних навичок перцептивної основи аудіювання, тобто механізмів сприйняття усного мовлення (фонематичного та інтонаційного слуху, внутрішнього промовляння, оперативної і довготривалої пам'яті, усвідомлення, механізмів еквівалентних заміни, імовірного прогнозування) як безпосереднього підґрунтя розвитку загальних мовленнєвих умінь, що забезпечують формування у них власної компетентності в аудіюванні. Основою формування на цьому етапі комунікативних умінь, що забезпечують успішне виконання учнями професійних функцій у майбутньому, є набуття емпіричного досвіду власної діяльності шляхом спостереження за діяльністю вчителя на дотекстовому, текстовому, післятекстовому етапах навчання аудіювання. Коректному усвідомленню учнями професійних дій вчителя на кожному етапі навчання аудіювання сприяють евристичні бесіди, запровадження яких у навчальний процес відповідає загальнодидактичному принципу активності суб'єктів навчального процесу, а також принципу створення розвивального навчально-педагогічного середовища [1, с. 45].

На *репродуктивному етапі* формування КА розвиток умінь ігнорувати незнайомі елементи аудіотексту, які не заважають його розумінню в цілому, передбачає використання в навчальному процесі аудіотекстів, які містять незнайомі елементи на фонетичному, лексичному, граматичному рівнях у сукупності не більше ніж 15 % від загального обсягу аудіотексту. Варто зауважити, що значне збільшення номенклатури загальних мовленнєвих і комунікативних умінь на репродуктивному етапі передбачає дворазове прослуховування аудіотексту, кожному з яких передують постановка завдань різного цільового спрямування. Оптимальним є поєднання завдань на розвиток загальних мовленнєвих і комунікативних умінь [1, с. 49].

Метою *навчально-продуктивного етапу* формування КА є подальший розвиток в учнів загальних мовленнєвих і комунікативних умінь на основі самостійного пошуку під керівництвом вчителя шляхів вирішення поставлених комунікативних завдань. Удосконалення перцептивної бази аудіювання на навчально-продуктивному етапі формування КА є можливим завдяки таким факторам: 1) збільшення обсягу

аудіотекстів до 3-х хвилин звучання сприяє активізації роботи оперативної та довготривалої пам'яті; 2) застосування аудіотекстів, де темп мовлення відповідає нормальному середньому темпу мовлення, сприяє удосконаленню процесу усвідомлення; 3) розширення спектру жанрів аудіотекстів, зокрема прослуховування інтерв'ю, програм новин, репортажів, ток-шоу, фрагментів наукових звітів, презентацій, тематика яких не виходить за межі виучуваних тем; 4) ускладнення композиційної структури аудіотекстів, зокрема запровадження полемічних аудіотекстів; 5) залучення аудіотекстів, де наявні зразки типового мовлення жителів різних регіонів іншомовних країн; 6) використання аудіотекстів різних стилів мовлення (неформального, академічного, розмовного, поетичного).

Так само, як і на рецептивному і репродуктивному етапах, на навчально-продуктивному етапі формування КА методикою [1, с. 50] передбачається дворазове прослуховування аудіотекстів, кожному з яких передує постановка завдань різного цільового спрямування. На навчально-продуктивному етапі формування КА наприклад в учнів старшої школи переважають завдання, спрямовані на розвиток у них саме професійно орієнтованої компетентності в аудіюванні. Це передбачає широке використання професійно орієнтованих комунікативних завдань і проблемних ситуацій, розв'язання яких передбачає множину алгоритмів дій і способів. Обговорення ефективності застосування кожного з цих алгоритмів відбувається під керівництвом вчителя іноземної мови. Таким чином, на навчально-продуктивному етапі аудіотекст виступає основою для формування в учнів професійно орієнтованої компетентності в говорінні, що відповідає реальним умовам майбутньої професійної діяльності [1, с. 51].

Отже, формування мовленнєвої компетентності в аудіюванні є одним з найважливіших завдань іншомовної підготовки на будь-якому етапі навчання та передбачає набуття учнями знань, розширення їхнього лінгвістичного кругозору, розвиток аудитивних навичок і умінь, а також удосконалення психофізіологічних механізмів аудіювання.

Визначення факторів, які зумовлюють успішність перебігу аудіювання, відкриває перспективи для подальших науково-методичних розробок, спрямованих на формування слухових, лексичних та граматичних навичок аудіювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Компетентність в аудіюванні майбутнього вчителя і викладача іспанської та французької мов: теорія і практика формування: [колективна монографія]: Бігич О. Б., Майер Н. В., Руснак Д. А., Яковенко-Глушенкова Є. В. / за заг. і наук. ред. Бігич О. Б. К.: Вид. центр КНЛУ, 2015. 168 с.
2. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. [за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої]. К.: Ленвіт, 2013. 590 с.
3. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник / Ніколаєва С. Ю., Бігич О. Б., Бражник Н. О. та ін. К.: Ленвіт, 1999. 320 с.
4. Нейролінгвістичне програмування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wikipedia.org/wiki/нейролінгвістичне_програмування
5. Шимків І. В. Аудіювання як вид іншомовної мовленнєвої діяльності. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. № 2. Тернопіль: ТНПУ, 2015. С. 85 – 90.